

مکتبہ دُرْخانی ناسیاسی پس منظر

غمخوار حیات ☆

Abstract:

This research article is about Durkhani School of thoughts, its origin and political objectives of religious intellectual. It discusses the political background of Balochistan and the role of a religious scholar. Although Molanas worked in reaction of British government and their conspiracies but they literary planed to promote Brahui language. The major subject of this article is to found out the conspiracy roots of English Agents how they made and used Brahui language as a weapon or tool of religion. Secondly this shows the literary characteristic of Durkhani Teachers that their role is not motivational regarding fiction. At the end article resulted with recommendations that it needs to research out the literary deficiencies of that period and personalities. The analytical and descriptive approach of research has been adopted to complete the article.

دنیا نا تاریخ ٹی چندری راج آتا پڑا وڑ وڑ نا انقلابا ک بسنو۔ اودا انقلاب آتیٹ ادیب و ادبی ادارہ تاہم بھلوکڑ دس مسنے۔ بلوچستان ناسرز میں اسے زمانہ سے آن جنگ و جدل تا پلویرٹی مسنے وارے

*براہوئی اسکالر، نوشہلی۔

داسرزمین نامدای جنگلی چاگرڈٹی اختہ کی ناسوب اونا جغرافیائی حدود حویل ء کہ داڈھیہ ہمیش جنگلی لشکر آتا کسرمنے، ہراوخت لشکر آک داکان تدمینو تو داسرزمین ء ہم المی نسخان تسنو، داسرزمین ء چندی فاتحینا ک لتارنو یا گر اڈے قوضہ گیر مسنو۔ داسرزمین آجنگ وجدل واستعماری قوت آتا قوضہ گیری، دانا قدرتی وادنی تے خن سختی، داجاگہ نادب وادبی نوشت آفطری وڑنٹ اثر انداز منے، کہ داجاگہ نانوشته کار ہر دورنٹ دانا مزاحمت ء تینا نوشت نٹ کرینے، ایہن ہم ہر دور نادب وگواچنی ادیب تینا دورنا نمائندگی ء یک تو بلوچستان ناراجی ادب نٹ ہر دورنٹ داڑے مروکا واقعات و جنگ ومعمر کہ غاتا عکاسی نئے ہمو دور نادب نٹ نظر بریک۔

وختس برٹش امپریلزم / برطانوی فوج قلات (تحت جاہ ء بلوچستان) آجلہو کرسہ نومبر 1839 ء ٹی خان محراب خان ء اونا چندی سنگتا تون اوار شہید کرے و بلوچستان آقوضہ گیر مس وادکان گڈتینا مقصداتے دوئی کنگ کن دنگہ انگریز نادا ذہنت ء کہ اموجاگہ نامخلوق نانفسیاتی نزوری تے پٹک اموفتے دوئی کرسہ مخلوق ء تینا قابوئی یک، وختس کہ فرہنگی داخلہ غالبس تو تینا امومتکنا چہمازی (توڑشا حکومت کر) تے آزمو دہ کرسہ بلوچستان ناباتی تے نفسیاتی وڑنٹ تینا کنگ کن چڑت خلک: دارنٹ پنی آبلوچ مورخ وزانتکار آغانصیر خان احمد زئی لکھک کہ برصغیر نٹ انگریز اک بنجال و مسلمان ء مذہب ناپن نٹ پھر غار جتا کریو برصغیر ء اراٹل کریر، ولے داڑے بلوچستان ٹی اوفتے کن دامکن الوس کہ داجاگہ ناتیوی غاباتی یک مسلمان اسر تو اوقک اسیکہ داڑے بلوچی وبراہوئی نافرک ء شاعر کہ گیشتر انگریز مورخین وپٹ وپول کاراتا داخیال ء براہوئی درواڑی زبان ناکہول آن نے وبلوچی آریان زبان تاکہول آنے (1)

انداهیتاے مون مستی پنی آزانیکا رڈاکر عبدالرحمن براہوئی ہم یک کہ انگریز داجاگہ نامخلوق ٹی توڑشا غنگ ناخا تر براہوئی وبلوچی ء جتا زبان تاکہول تیٹ بشخارا رار اٹل عمل کرسہ ننگر اس ورناتا ہم سوچاک رد تمار (2)

زبان نالجا خا دامخلوق ء بشنگک آن بید فرہنگیک ہمو تم اسہ پین حربہ سینا ہم ہناء کریر کہ خواجہ سون براہوئی لکھک ”فرہنگی داڈھیہ نامخلوق ء سادہ وناخواندہ سر پندمر سہ تینا مذہب عیسائیت ٹی اتنگ ناخا تر

تینا مذہبی نوشت Literature ءلس مخلوق ٹی مفت باننگ ء بنا کرے، اندن جاگہ جاگہ مشن ہسپتال و مشن اسکول نا ہم بنا کرے تاکہ داجاگہ ناباتی تا ہمدردی تے ایوانداوڑ فرہنگی داجاگہ ناباتی نا مذہب نا بدلی ناخا تر پیسہ و مراعات نا ہم جو فہ (لاچ) تس۔ و داروٹ مذہبی کتاب بائیل (انجیل یوحنا) نا براہوئی ترجمہ ء اولیکو وار 1905 ء ٹی شینک کریرو داجاگہ نا مخلوق ٹی مفت بشخارا ندوڑ 1906 ء ٹی اسوار ولدارو من رسم الخط ٹی براہوئی بدل تون بائیل ء شینک کریرو داجاگہ ناباتی میٹ بشخارا وکان گڈ 1907 ء ٹی نستعلیق ٹی چاپ کریرتا کہ داجاگہ نا مخلوق آسانی ٹی بائیل ء خوانے و پوہ مرے تا (بائیل ء براہوئی ٹی شینک نا فرہنگی تا مسخت بقول ء ننا نوشتہ کاراتا داجاگہ نا مخلوق ء عیسائی جوڑکنگ نامسنے)۔

مون مستی پرو فیسرسون براہوئی لکھک کہ فرہنگی تا داجا لہازی تے خنسہ داڈھیہ ناگڑ اس عالم گڑتی ٹی تمار و او فک تینا مخلوق ء عیسائیت آن چفنگ، عیسائی مشنری ء تورنگ ناخا تر و تینا مخلوق ء عیسائی متنگ آن چفنگ ناخا تر اولیکو وار مکتبہ درخانی نا پن ٹ 1880 ء ٹی مدرسہ سینا بنیات ء تخار، دا مکتبہ نا بنیات ء 1880 ء ٹی اولیکو وار ڈھا ڈرنا خلق ڈرخان ٹی خواجہ مولا نا محمد فاضل درخانی تھ۔ مکتبہ بنائی دروشم ٹی کوئی سینا شکل ٹ مدرسہ ٹس اس، گڑ اس کوئی طالب علم آتیکن اُسر و لنگرنا آسراتی ہم اس۔ مڑوڑک آن طالب علماک بمراد مدرسہ غان دینی تعلیم دوئی کریرہ۔

اندن مدرسہ نا اُستاداک (عالماک) بیخی ٹی انداڑے خلق درخان ٹی و باسنی نادے میٹ سریاب شاکوٹ نا ہندادین و ایمان، زبان و ادب نا خدمت و شینکاری کریرہ۔

و 1883 ء آن دا مکتبہ نا پڑ آن باقاعدہ کتابا تاشینک کاری نا بناء مس (3)

مکتبہ نا زبان براہوئی و بلوچی اس بقول اشیر عبدالقادر شاہوانی گڑ اس کتاب فارسی، سندھی

و عربی ٹی ہم شینک مسنو (4)

پنی آزابتکارا فضل مراد لکھک کہ ڈھا ڈرنا درخان پنی آہند ء مالہوسک دُرسٹ ہم کتو کا وختس کہ مکتبہ ء درخانی نا داڑے بنیات تخنگا تو دا خلق پنی مس او فک لکھرہ کہ دا ادارہ ء دا وخت اسکان براہوئی زبان ٹی کلان زیات صد آتا حساب آ کتابا تا چاپ و شینک کننگ نا شرف دوئی ء ہر افتنے ٹی

48 کتاب نانوشتوک پنی آ عالم خواجہ مولانا محمد عمر دین پوری ء (5)

ڈاکٹر عبدالرحمن براہوئی لکھک کہ مکتبہ درخانی نادر ء ن براہوئی زبان و ادب ٹی نوشت نا باقاعدہ بنائی دور پانہ کہ دا مکتبہ نا پڑان ہزار آ کتابا ک شینک مسنو، او فک لکھرہ کہ انگریز مشینری ء تورنگ کن دا مکتبہ اسلام نا تبلیغ ء نوشت و واعظ نادر و شم ٹی سوگو پڑا آ سے آ تالان کرے ولے براہوئی خلقی ادب نا سوگوئی کن چھ حکمت عملی کس شون تنوس (6)

وحید زہیر نوشتہ کیک کہ مکتبہ ء درخانی نا کاریمک ستا کڑزہ کہ اموکان اولیکو وار 1916 ء ٹی مولانا محمد عمر دین پوری نا قلم آن قرآن پاک نا براہوئی بدل شینک مریک۔ ولے دا مکتبہ نا مقصد براہوئی زبان و ادب نا شونرداری نا بجائے بیرہ انگریز سامراجیت ء تورنگ داڑے تینا مذہب نا رکھ ء کنگ مسن (7)

مکتبہ درخانی نا جاج ء السہ پنی آ ازبتکار منظور بلوچ نوشتہ کیک کہ دا وخت اسکان مکتبہ درخانی ء براہوئی ادب ٹی بھلو ہند و جاگہ کس تننگ او نامہ سوب و اول دا کہ مکتبہ درخانی اندنو وخت آسیا براہوئی زبان ٹی نوشتہ کنگ نا کاریم نا بنا ء کرے ہر اتم دا زبان ٹی نوشتہ کنگ نا روایت سوگو و پینکن الو۔ ارٹمیو دا کہ دا ادارہ نا پارہ خان کتاب آ تا بھلو گوشت اس چھاپ مس۔ مسٹمیو دا کہ مکتبہ درخانی عیسائی مشنری نامونے تورے اے زمانہ نا حسابٹ دا واقعی بھلو کاریم ء سے کہ اسہ دینی و مدرسہ اس زبان ء سے تینا میڈیم جوڑ کریمہ اموزبان ٹی نوشت نا بند او تنک ولے اوتا کاریم نا اینو اسکان تنقیدی جاج انگ متنے۔ ہرانا سوب آن براہوئی ادب ٹی تنقید نا روایت سوگو منگ کتو، وختس اگہ مکتبہ درخانی آ تنقیدی وھیتس کنگا تو انداخہ در کہ دا ادارہ براہوئی زبان نا خلقی ادب یا خلقی مڈی تے مچ کنگ نا پارہ خان خاصوخیال داری اس تنو۔ ولے مکتبہ درخانی دو نوعی، ادبی یا عقلی و تحریک کس ہم بش کنگ کتو کہ بروکا زمانہ ٹی ہم برجاء سلیسکہ یا بلوچستان و خاص وڑنٹ براہوئی زبان نا نوشت آ تیا بھلو اٹرنس الا کہ (8)

مکتبہ درخانی نا اہمیت نا بارونٹ عابد میر تینا نوشت اسے ٹی لکھک ”براہوئی ٹی نوشت نا بنا ء فرہنگی تا خلاف مکتبہ درخانی نا کوششت آتے آن مریک۔ ہر ا فک فرہنگی مشنری نا خلاف اسہ محاز کس ملار۔ او فک قرآن مجید نا اولیکو براہوئی ترجمہ اے کریر۔ براہوئی شاعری اے رواج تنر، ہر اتیوی

مذہبی بنیاد اس۔ دُن اسے وڑنٹ داتحریک ناتاریخی اہمیت ۽ ردکننگ مفک کہ ہرا اولی وار براہوئی ٹی نوشت نابیات ۽ تحا۔ ہراژ آن براہوئی نوشتو کا تا اولیکورچ و دی مس و مون مستی برسہ جدید براہوئی ادب نابیاتے تحا (9)

بڑنٹ مکتبہ درخانی نابارونٹ تینا تجزیہ و خیالاتے ترک زانیکا راتا نوشتاتارندنٹ اگرن مکتبہ درخانی ناکارکڑ ۽ جاج کین تونن داکنتہ غاسر مرینہ کہ مذہب اموجذبہ ۽ کہ اوڑا بندغ چچھیتس برداشت کپک اوکناخو کا مکتبہ ۽ دُرخانی ناکاریم اسہ رد عمل ۽ سینا دروشم ٹی مونابلس و بازاتحریکاک انداڈول حادثاتی وڑنٹ مونابلسونو، انداؤرن تینا ایلو نوشتہ کاراتون اتفاق کرسہ مکتبہ درخانی ناکارکڑ ۽ ہم اسہ تحریک کس پانگ کینہ۔ کہ تحریک انگریز مشنری ۽ تورنگ ناسوب بش مس و سرسوب ہم مس۔ اندن نن مکتبہ درخانی ۽ براہوئی ادب نٹ مزاحمتی فکرنا پڑا اولیکو مزاحمتی گام ہم پانگ کینہ۔

دارداٹ پروفیسر نادر قمرانی لکھک ”مکتبہ درخانی ہرا کہ فرہنگی تا داڑے توضع گیری آن پدا دبی نوشتنی کاریم تانباء کرے گو کہ داکنتہ زیات تردینی ادب آکاریم کرے ولے داکنتہ غان ہم بے حسابا مزاحمتی ادب نانوشت و کتاباک شینک مسر۔ مکتبہ درخانی نامزاحمتی ادب نارداٹ کارکڑ دنا بارواٹ پروفیسر نادر قمرانی پاھک ”انگریز مشنری بلوچستان ٹی عیسائیت ناتبلغ کرے او انجیل ناگڑ اس کتابا تا براہوئی و بلوچی ٹی ترجمہ کریفیر او مخلوق نانیا م ٹی مفت بشخار۔ او بلوچستان نامش و جبلا تئی تو لوکا مخلوق ۽ عیسائی کتگنا کوششتا تے بنا کریر۔ داتحریک ناخلاف عالماک بش مسر۔ او فقا مہاڑ و مولانا محمد فاضل ریسانی ڈھاڈرناخو کا درخان پنی ۽ خلق ٹی دینی مدرسہ کس اڈتس او مخلوق ۽ دینی تعلیم تس اودینی کتابا تلے بلوچی او براہوئی ٹی عالماک ترجمہ کریر او مکتبہ درخانی داکتابا تے چھاپ کرے او مخلوق ٹے شینک کرے داڈول مکتبہ درخانی دینی تعلیم تون او اوزبان و ادب ناشونداری ٹی ہم بشخ ہلک۔ مولانا محمد فاضل ریسانی نادا کاریم ہم اسے علمی او ادبی ۽ انقلابس کس۔ دا کاریم اٹی مولانا حاجی بنوجان قلندرانی مولانا عبدالمجید چوتوئی، ملا حضور بخش جتوئی، مولانا محمد عمر دین پوری ایلو عالماک او اراسورہ۔ راجان بدنگا رسم و دودا تے ختم کنگ ناروٹ مولانا عبدالمجید چوتوئی کہ مولانا حاجی بنوجان قلندرانی ناما کس۔ بھلوا و جوانو خدمت کرینے۔ مکتبہ درخانی داروٹ صدایتا کتاب چھاپ کرے (10)۔

مکتبہ درخانی ناتاریخی کارکردگی نے باز احوالہ تیا فائدہ مند و گام بس نظر بریک کہ اولیکو واداکہ اونادین نارکھ کن دامدرسه ناپڑ آن کتابا تاشینک کاری نابناء کریر۔

ارٹی فائدہ داہم مس کہ فرہنگیک ننا راج عربان نالجانا ہم و نڈکننگ ناکوشست کس کریرولے مکتبہ درخانی ناپڑ آن براہوئی و بلوچی اڑتوما زبان تیت کتابا تاشینک کاری دا ثابت کیک مکتبہ درخانی نازانتکاراک لسانی تفریق ناحق سٹ الوس بلکہ او فک شعوری وڑسٹ تینا مقصد و مونا تخنہ کاریم کریر و دامقصد و تیوی غا خلقت ٹی تالانی ناخاتر نابیرہ براہوئی و بلوچی بلکہ عربی، فارسی و سنڈھی ٹی ہم کتاب Literature شینک کریر۔

مسٹی ہیت داہم ارے کہ مکتبہ درخانی اسہ مدرسه کس اس ولے اوکان ننا زبان وادب نا آبیاری مس کہ مخلوق سٹ تینا زبان وادب نا اہیت و تالان ہم کننگا وادفتے دین دوستی ناشعورتون اوار تینا زبان ٹی پوہ کننگ و تینا زبان وخواننگ ناہم شعورتنگا۔ کہ مکتبہ درخانی آن گڈن خنہ کہ داسہ ہم دینی مدرسه تیشی براہوئی زبان نا کتابا ک خوانفنگرہ۔

چارمی شعوری سوچ دامونا بریک کہ مکتبہ درخانی نا عالماک تنگ نظر و مللا متنو بلکہ عالم مسنو کہ او فک تینٹ مللا تیا تنقیدی وڑسٹ نظم و شاعری لکھا نوڈنکہ حاجی عبدالمجید چوتوی اپنی آنظم ”مللا ارا نا“ ٹی بے علما مللا تیا خوب تنقید کننگا نے۔

ولد اودورسٹ نیاڑی نوشته کارودی کننگ معمولی وگپ کس اف کہ اینونا دورسٹ ہم نیاڑی نوشته کاراک ہورتیا حساب مریرہ ولے اودورسٹ مولانا محمد عمر دینپوری نابیرہ تینا مسٹرہ مائی تاج بانو و خوانفک بلکہ نوشتہ و تخلیق ناپڑا ہم اتیک ولد مائی تاج بانو ہمودورٹی تینا اراٹی نیاڑی تے کن مدرسه کس اس ہم جوڑک۔ انداکان نیاڑی نوشته کارہم دوئی کیک ہرا فک الحق رسالہ ٹی نوشته کریرہ و اندا وڑ نیاڑی تاحوالہ عامائی تاج بانو نا ”تسویغ نسواں“ پی آ کتاب شینک مریک۔

پی آ زانتکارڈاکٹر عبدالرحمن براہوئی، منظور بلوچ و وحید زہیر ناہرا تنقیدی سوچاک کہ مکتبہ درخانی ادب نا شوندری و کننگ کتوس، یا خلقتی ادب نارکھ و کن چو گام کس ارفتوس، تو دا بار و سٹ سن داپاننگ کینہ کہ مکتبہ درخانی نازانتکارا تا اتم اسٹ انکا مقصد انگریز مشنری و تورنگ و تینا مخلوق ٹی اسلام

اسلامی و شرعی احکامات نماز، روچہ، حج، زکوٰۃ، پردہ ایلو شرعی معاملات نا تبلیغ اس او فک دا کاریم و مقصد ٹی داخس مشغول مسر کہ او فتنے خلقی ادب، ادب نا ایلو بشخاتے سنبھانگ نا وارہم ملتوس۔ ائنتے کہ نن مکتبہ درخانی نا پڑ آن شینک مروک کتابائیٹ اندا بڑزنا سر حال آنوشنووک یکسانیت کس خذہ کہ غٹ کتاب و Literature تا تخلیق نا مرکزیت دین یعنی اسلام و مسلمانی ”دینی ادب“ مسونے۔ داهیت تینا جا گفہ بلکل درست ء مکتبہ درخانی نا پڑ آن شینک مروک کتابائیٹ ادبی خاصیت او ڈول اف ہرا کہ ادب نا تقاضہ ء بلکہ گیشتر نوشتائیٹ واعظ پنت و نصیحا ک ساڑی و، ننے سر پندی مرے کہ ہر نوشتہ کار کس تینا نظریہ و مقصد ء سینا تہی نوشتہ کیک بازوخت نوشتہ کارتینا ادارہ نا پالیسی تاہم پابند مریک تو دا پاشوگپ ء سے مکتبہ درخانی مدرسہ کس مسونے او مدرسہ خان شینک مروک کتاب کس نن پھلو، لاڈ، زلف و رخسار، مہر و گندار پٹپن بلکہ او کتابائیان واعظ و پنت نا اُمیت کین۔ ارٹمی ہیٹ دا کہ نن دینی ادب آن ہم نہ من منگ کپنہ کہ ادب ٹی دینی ادب نا چٹ جتا و پڑ ء سے۔

داسوچ اے نن چست کنگ کینہ کہ مکتبہ ء درخانی آن شینک مروک کتابا ک او نا دور تون او ار ائنتے او دیم (گمگار) مسر؟ انت او فک دا پڑ ا توجہ تھوس کہ تینکن اندو پد رتیج Production کس اوسر ہرا فک او فقا کاریم و مشن ء او فقیان گڈ ہم مونی دروسر او فتن پد ہم دا مکتبہ نا مقصد و کاریم بر جاء سلوس، کلان زیات دا کہ او فک دا ہم توجہ تھوس کہ مکتبہ درخانی نا پڑ آن شینک مروک نوشت و کتابی مدّی نار کھ ء کنگ ء او فتنے پد رتیج آ شینک کنگ اے۔

دُن تو او فک اسے بے مٹ و کاریم کس کریرا نارولے او فقیان گڈ دا کاریم سہی و ٹرٹ منتقل متو س کہ حاجی عبدالمجید چوتوی آن گڈ دونو خاص زائت کاریا نوشتہ کار کس دو فک ہرا مکتبہ درخانی نا چرٹ برے۔ ولدا دانزوری نا سخان داس کہ اموزائتکارا تاخن تری آن گڈ نہ بیرہ مکتبہ ء درخانی بندس (کہ 1947ء پاکستان نا جوڑ منگ آن گڈ مکتبہ ء درخانی نا کار کڑ دچو وڈ ء سیٹی نظر بفک دا ہم منگ کہ فرہنگی تاسر زمین آن انگ آن گڈ او فک داسر پند مسر کہ داسنا کاریم ختم مس) بلکہ او فقا تخلیقی مدّی ہم نازمانہ اسکان سفر کنگ کتوس و بے شعوری یا میڈیا نا نہ منگ نا گواچی مرے گم گارس کہ اینوشنو مکتبہ درخانی نا نوشتہ کار و زائت کارتا پنگ او فقا کتابا تا پنگ تو اریولے کتابا تا گیشتری کچ چو ادارہ ستیون

ساڑی اف بلکہ اندا نوشتہ کارا تاخا ہوت تون ہم اف۔

دابابت اٹ قیوم بیدار لکھک کہ حاجی عبدالمجید چوتویٰ نا تخلیقی مواد ء او نا خاہوت او نا نوشتاتے نشانی سر پند مر سہ تخانے ولے شینک کنگ کہ تفک تا (11)

انداحال مائی تاج بانو نا تخلیقی مدّی نامسنے کہ او نا خاہوت آن او نا گیشتری مواد بے چیتائی نا گواچی مر سہ گم وگار مسنے (12)

مکتبہ درخانی نا مدرسہ نا حالت زار ء بیان کر سہ عبد القیوم بیدار اسہ پین جا گھس لکھک ” ڈھاڈرا آن کم باز پنچ کلومیٹر نا فاصلہ ٹی ننے مکتبہ درخانی نا دمب آک نظر بسر۔ داوختا مدرسہ نا مسیت نا دیوال آک ہرا کہ دھر انو خنگرہ۔ دانا دا پارا پرا پرا کشت وکشار منگ نا سوب ایلو دیوال آک او ار مسنو۔ مکتبہ درخانی نا دمب آک براہوئی و بلوچی ادبی مدی نا تاریخ نا درشانی ء کیرہ۔ ولے داسا دا پانگ مر یک کہ مدرسہ نا ماڑی عدم توجہی نا سوب آن دھر انے ومنہ دیوال سلوک خنگرہ (13)۔

دانزوری آا کہ توجہ تنگا کہ تو شاہد مکتبہ ء درخانی فرہنگی تا دا کان انگ آن پد تینا پین مقصد و منشور ء سیتون براہوئی ادب ء و نظریہ غان جتا ادبی تخلیق تروس!! اگر ن تینا اینو نا دور، اینو نا دوریٹ ادبی ادارہ و نوشتہ کار نا کڑ د ء 1880ء نا حالات او دوریٹ جوڑ مروک مکتبہ ء درخانی او نا نوشتہ کار تا کار کڑ د تون موازنہ کین توننے مکتبہ ء درخانی او نا زانتکار تا کاریم تے جاچ کنگان پداو فتنے ایمان داری ٹی داد ء تحسین تروی مر یک کہ او دوریٹ دا ڈول آسراتیک الوس، کہ اینو ارار اٹی بجلی، کمپیوٹر، رابطہ کاری Communication و ایلو آسراتیک ایر اسہ کلک تون دنیا نا مونا شینک مر یک نی دنیا نا مونا کاسہ، پریس نا آسراتیک حد آن زیاتو، ٹرانسپورٹ انتہائی تیز و ترند ء اسہ شار آن ایلو شار اانگ کن سڑکاک ہم بد حال افس۔ مکتبہ ء درخانی نا زانتکار اک ہم تینا مقصد کن باز قربانی تے تسونو کہ او فقا کاریم تا جاچ آن گڈ دادرک ملک کہ او فک خواری کرینو Hard worker مسنو کہ او فک افس کہ کتاب شینک کرینو او فقا کتابت ء تیبٹ کرینو، اندا ڈول کلان زیات کتاب نا شینک کاری کن مالی ضروریات نا پور واری ہم بھلو گڑتی کس مسنے ولے او فک دا ضرورت آتے امر پور و کرینو دا ہم سوچنگ نا گپ ء سے۔ اینو نا دوریٹ ہر آسراتی دوئی ارے ولے ادب نا آبیاری و شینک کاری

اوڈول منگ اف ہراوڑ خواستاکو، اگہ مکتبہ ۽ درخانی نا تحریک فرہنگی قوضہ گیریت و عیسائی مشنری ۽ تورنگ نار عمل و مزاحمت اس تو دادورنٹ ہم ن ناراج چندی وھیلاتا گواچی ۽ ولے اینونا نوشته کارا نختے گواچنی دروشم ٹی تینا نوشت ۽ مونی اتنگ اف؟ اینو ہم تو انسانیت نا تذلیل برجالے ولے نوشته کار نا تخلیق داسر حال آتخ نختے؟

مکتبہ درخانی نا پڑ آن شینک مروک کتاب آھیٹ ادب نا سہی تبلیغ سہی اوفا سوچ ترقی پسندانہ مننے داہم راست ۽ مکتبہ درخانی نا تحریک وختی و مزاحمتی مسنے ولے او فک اسہ مقصد اسہ سمت ۽ سینا تعین ۽ کرسہ لکھانو مخلوق ٹی دا شعور تالان مس یا متو او فک کم از کم تینا و نڈ ۽ تو تسرتینا کرد ۽ دوئی تو کریر۔

ولے گپ کل کٹمنٹ و خلوص نا مریک کہ اینونا دورٹی ادارہ غاک ساڑی و ادارہ ہیٹ آسراتیک اریر باز ادارہ تیکن باقاعدہ زرہم بریک ولے خلوص اف نیت آتے ٹی کوٹ ارے کہ نن منظم منگ افن ہراڈول او فک اسر۔ نن کاریم آن زیات پوائنٹ اسکورنگ و کریڈٹ ارفنگ نا جنگ ٹی اختہ ان۔ نن داہیت اے ہم ردکنگ کپنہ کہ مکتبہ درخانی نا زائیکا رتا سوچ بیرہ دین داری و ثواب دوئی کنگ مسنے بلکہ اوفا سوچ نٹ سیاست ہم ساڑی مسنے کہ پنی آ زائیکا رجو ہر براہوئی لکھک ہرا تم فرہنگیک قلات آہملو کریر و خان محراب خان ۽ شہید کریر تو دانا فطری رد عمل دا جاگہ نا باقی ہیٹ بش مس و اندا دوران محمد فاضل درخانی گڑ اس ورنارنے انگریز تاچوکی سے آجلاہو ہم کرے ولے سرسوب متو۔ داکان گڈ او فک مدرسہ و نوشت نا پارہ غار جوع کرے (14)

انداوڑ خواجہ سون براہوئی نوشته کیک کہ مولانا محمد عمر دینپوری ریشمی رومال تحریک نا باسک اس مسنے ودا تحریک ٹی شیخ السہ پنی آ سیاستکار و زائیکا رعبید اللہ سندھی تون اوغانستان ٹی جلاوطن ہم مس (15) داڈن بید متکبہ درخانی نا زائیکا راک نیاڑی تا شعبہ غا ہم کاریم کرینو کہ او دورنٹ 1923ء ٹی مولانا محمد عمر دینپوری نا ادارت نٹ شینک مروک ”الحق“ پنی آ رسالہ ٹی گیشتری مواد اک نیاڑی کن و اندا رسالہ ٹی اونا مسٹر گودی تاج بانو و گڑ اس پین نیاڑی باقاعدہ لکھارہ۔ انداوڑ نیاڑی تا حوالہ غامائی تاج بانو نا ”تسویغ نسواں“ پنی آ کتاب شینک مریک۔

کھٹیا

اگہ اودورنٹ مولانا نوجوان لب نافر سوده انگا دودنا مزاحمت ٹی شاعری کیک، مائی تاج بانو
 نیاڑی تاحق و حوصلہ افزائی کن نوشتہ کیک تو انت اینو مگہ نیاڑی تا حوالہ عا نارا ج نٹ فرسوده انگا
 دوداک ایسر مسنو؟ کہ اینونا نوشتہ کار نیاڑی نازلف ور خسارنا ستاء تو ہر شعر و نظم نٹ کیک ولے
 ہرا غیر انسانی ظلم Gender Discrimination (صنعتی امتیاز) نیاڑی آ اینو بر جاء اوڑ آن انتے
 خن ترے؟

ایلو پارہ غا گہ جاج کین تو مکتبہ درخانی غان شینک مروک Literature ٹی دا جوانی ہم نظر بریک
 کہ اوقتا نوشتہ نٹ چو جا گہس انتہاء پسندی نظر بنگ، بلکہ فرہنگی یا عیسائیت آن نفرت ہم نظر بنگ بیرہ
 اوقتا نوشتہ نٹ تینا مخلوق ٹی تینا مذہب دین اسلام ناقدر و اہمیت ناتالانی مسنے۔ ہراڑے کاریم ٹی
 مقصد مرے اونا دوئی کروک خلوص ع نیت ٹی ہروڑ ناقربانی ایت ع تو اوقلم تینا مقصد نٹ سرسوبی
 خنرہ۔ اینو ہم ننے مکتبہ درخانی ناوڑ نٹ منظم دروشم نٹ کاریم کروک اند نو ادارہ سینا ضرورت ع ہرا راجی
 زبان و ادب کن بلا امتیاز ہروڑ ناتناز ع و خود غرضانہ سوچ آن، خود پسندی آن پاک اسہ وژن ع سینا تہٹی
 کاریم کے۔

حوالہ نمک:

- (1) نصیر خان احمد زئی، آغا۔ براہوئی زبان و ادب کا جائزہ، براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ
- (2) براہوئی ڈاکٹر عبدالرحمن، براہوئی زبان و ادب کا مختصر تاریخ، 1982، مرکز اردو پور ڈلا ہور
- (3) براہوئی سوسن عبدالقیوم: براہوئی قدیم نثری ادب
- (4) شاہوانی اشیر عبدالقادر: تواریخ
- (5) مراد فضل: ندرہ، براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ
- (6) براہوئی ڈاکٹر عبدالرحمن: براہوئی زبان و ادب کا مختصر تاریخ، 1982، مرکز اردو پور ڈلا ہور
- (7) زہیر وحید: براہوئی زبان و ادب کا جائزہ، براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ
- (8) بلوچ منظور: ایم اے براہوئی گائیڈ، شمال پبلشر سبزل روڈ کوئٹہ
- (9) میر عابد: سنپری ایکسپریس 15 جون 2014ء
- (9) بیدار قیوم، بیدار: عبدالمجید چوتوئی فن و شخصیت، ص 23
- (10) قمبرانی نادر، سہ ماہی پاکستانی ادبیات، اکادمی ادبیات پاکستان۔ بلوچی، براہوی مزاجی ادب، نمبر 1995ء، جلد 2، تاک 2 (ص: 238)
- (11) بیدار قیوم، بیدار: نیاڑی تا ادب، ص 41، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ
- (12) بیدار قیوم، بیدار: نیاڑی تا ادب، ایضاً
- (13) بیدار قیوم، سیلانی، ص 38، براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ
- (14) براہوئی علی شیر ناز: مقالات جو ہر براہوئی اکیڈمی کوئٹہ
- (15) براہوئی عبدالقیوم سوسن، براہوئی قدیم نثری ادب، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ